

O`SMIRLARGA XOS NIZOLI VAZIYATLAR VA ULARNING PSIXOLOGIK TAHLILI

*Aripova Ma`mura Shuhrat qizi
Mahmatov Hasan Bektimir o`g`li*

*Samarqand davlat universiteti Kattaqo`rg`on filiali,
Aniq va tabbiy fanlar fakulteti “Ijtimoiy ish” yo`nalishi talabasi
Ilmiy rahbar: Ishmuradov Bunyodjon Farhodovich
Samarqand Davlat Universiteti Kattaqo`rg`on filiali o`qituvchisi*

Annotasiya: *Maqolada o`smir, uning o`ziga xos psixologik xususiyatlari, o`smirlarga xos qiyinchiliklar, o`smirlardagi inqirozlar, ularning atrofga nisbatan munosabatlari, pedagogik muloqot va undagi to`siqlar, ichki nizolar va ichki nizoning sodir bo`lishiga, kechishiga, zo`rayishida o`smirning xarakter xususiyatlarida bo`ladigan o`zgarishlar yuzasidan tushunchalar berilgan.*

**Kalit so`zlar:** *o`smir, psixologik xususiyatlar, inqiroz, pedagogik muloqot, nizo, ichki nizo, xarakter, to`siq, shaxsiy to`siq, tanqid, tarbiya, xulqatvor, test, so`rovnom*

Аннотация: *В статье рассматривается подросток, его уникальные психологические особенности, трудности, характерные для подростков, кризисы подросткового возраста, их взаимоотношения с окружающей средой, педагогическое общение и его препятствия, внутренние конфликты, а также возникновение и течение внутренних конфликтов. даны понятия изменения особенностей характера подростка*

Ключевые слова: *подросток, психологические особенности, кризис, педагогический диалог, конфликт, внутренний конфликт, характер, препятствие, личностное препятствие, критика, воспитание, поведение, тест, анкета.*

Annatation: *In the article, the teenager, his unique psychological characteristics, difficulties typical for teenagers, crises in teenagers, their relationship with the environment, pedagogical communication and its obstacles, internal conflicts and the occurrence and passing of internal conflicts. In order, the concepts are given the concepts of changes in character characteristics of the teenager*

Key words: *adolescent, psychological characteristics, crisis, pedagogical dialogue, conflict, internal conflict, character, obstacle, personal obstacle, criticism, education, behavior, test, questionnaire*

O`smirlar uchun nizo (konflikt) holatlari va ularning psixologik tahlili ko`pincha murakkab va nozik masaladir. O`smirlik davri biologik, psixologik va ijtimoiy

o'zgarishlar bilan to'la bo'lgan vaqt bo'lib, ushbu o'zgarishlar ko'pincha nizolarni keltirib chiqarishi mumkin.

O'smirlar uchun nizo holatlari:

1. Ota-onalar bilan nizolar:

- **Sabablari:** Mustaqillik istagi, avtoritet bilan to'qnashuv, qoidalar va cheklovlar.

- **Oqibatlari:** Stress, uyda notinchlik, muloqotning yomonlashishi.

2. Maktabda nizolar:

- **Sabablari:** O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi tushunmovchiliklar, do'stlar bilan ziddiyatlar, raqobat.

- **Oqibatlari:** O'qishga qiziqishning kamayishi, depressiya, ijtimoiy ajratilganlik.

3. Do'stlar o'rtasidagi nizolar:

- **Sabablari:** Raqobat, xiyonat, g'iybat, qiziqishlar va qadriyatlarning turlicha bo'lishi.

- **Oqibatlari:** Yolg'izlik, ijtimoiy izolyatsiya, depressiya.

4. Shaxsiy identifikatsiya bilan bog'liq nizolar:

- **Sabablari:** O'zlikni anglash, jinsiy orientatsiya va gender roli haqida savollar, o'zini qabul qilish muammolari.

- **Oqibatlari:** Psixologik stress, o'ziga ishonchsizlik, o'zini qidirish jarayoni.

O'smirlar psixologik tahlili:

1. Identifikatsiya muammolari:

- O'smirlar o'zlarining kim ekanliklarini aniqlashga harakat qiladilar. Bu jarayon o'z ichiga yangi rollar va javobgarliklarni o'zlashtirishni oladi, bu esa nizolarni keltirib chiqarishi mumkin.

2. Mustaqillik va avtonomiya:

- O'smirlar mustaqil bo'lishga intilishadi, ammo ko'pincha ota-onalar va boshqa kattalar bilan to'qnash kelishadi. Bu jarayon o'z-o'zini boshqarish va qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

3. Emosional beqarorlik:

- Gormonlarning o'zgarishi, fiziologik o'zgarishlar va yangi ijtimoiy tajribalar o'smirlarda kuchli emosional reaksiyalarni keltirib chiqaradi.

4. Ijtimoiy bosim:

- O'smirlar do'stlarining fikri va ijtimoiy me'yorlarga moslashishga harakat qilishadi, bu esa ko'pincha nizolarni keltirib chiqaradi.

Psixologik yondashuvlar:

1. Empatiya va muloqot:

- O'smirlar bilan ochiq va samimiy muloqot qilish ularning his-tuyg'ularini tushunishga yordam beradi.

2. Maqsadlarni belgilash:

- O‘smirlarga maqsadlar qo‘yish va ularga erishish yo‘lida yordam berish, ular uchun muhimdir.

3. Qabul qilish va qo‘llab-quvvatlash:

- Ota-onalar va o‘qituvchilar o‘smirlarni qabul qilishlari va qo‘llab-quvvatlashlari kerak. Bu ularning o‘zlariga bo‘lgan ishonchni oshiradi.

4. Psixoterapiya:

- Zarur hollarda, psixoterapiya o‘smirlarga nizolarni hal qilish va o‘z-o‘zini anglashda yordam berishi mumkin.

O‘smirlik davrida nizolarni tahlil qilish va hal qilish uchun psixologlar, o‘qituvchilar va ota-onalar o‘zaro hamkorlikda ishlashlari zarur. Bu yondashuv o‘smirlarning sog‘lom psixologik rivojlanishiga yordam beradi.

Hozirgi kunda psixologiyaning eng muhim masalalaridan birijamiatimizda sog‘lom psixologik iqlimni tahlil etishdir. Binobarin shunday ekan, psixologlar, pedagoglar bu dolzarb muammoni hal etishga o‘z bilim va kuchlarini to‘la safarbar qilmoqlari lozim. O‘smirlik yosh davrida pedagogik muloqot bilan bog‘liq nizolar o‘ziga xos xarakter kasb etadi. Bunday nizolarni tushunish va tahlil qilish uchun eng avvalo pedagogik muloqot jarayonini va unda uchraydigan to‘siqlarni tahlil qilish kerak. O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabat jarayonida faqat axborot berish vazifasi emas, balki uni tushunishga erishish masalasi ham turadi. Bu esa birinchidan, shaxslararo axborot almashishda asosiy muammo sifatida o‘qituvchi tomonidan berilgan ma‘lumotni o‘quvchi tomonidan tushunish masalasi turadi. Muloqot jarayonidagi o‘zaro munosabatlari hamda bir-birlari tasavvurlarga bog‘liq bo‘ladi. 196 Ikkinchidan, o‘qituvchi tomonidan berilgan ma‘lumot o‘zgarmay qolmaydi, balki o‘quvchining individual tipologik xususiyatlari o‘quvchilariga nisbatan munosabati, muloqot vaziyati va matnning o‘zidan kelib chiqib ko‘chiriladi va o‘zgaradi.

O‘quv materialini idrok etishning adekvatligi nimalarga bo‘g‘liq bo‘lishi mumkinligini o‘rganish pedagogik psixologiyaning vazifalaridan biridir. Buning bir qator muhim sabablarini keltirish mumkin. Asosan buning sabablari pedagogik muloqotda to‘siqlarning mavjud bo‘lishi yoki mavjud emasligi bilan belgilanadi. Umumiy ma‘noda kommunikativ to‘siq - bu pedagogik muloqot ishtirokchilari o‘rtasida o‘quv ma‘lumotlarini to‘g‘ri uzatish yo‘lidagi psixologik g‘ov yoki to‘siq hisoblanadi. To‘siq mavjud bo‘lganda o‘quv ma‘lumotlari buziladi va ma‘nosini yo‘qotadi. Pedagogik muloqotdagi to‘siqlarni uch quruhga ajratish mumkin.

1. shaxsiy;
2. ijtimoiy psixologik;
3. jismoniy. Shaxsiy to‘siqlar ichida quyidagi to‘siqlar ichida quyidagi to‘siqlar katta guruhni tashkil etadi.
  - a) ongdagi noto‘g‘ri ustanovkalar;

- b) tafakkur stereotiplari;
- v) yanglish fikr va tasavvurlar;
- g) o‘zaro noto‘g‘ri munosabat;
- d) boshqaga nisbatan qiziqish va diqqatning yo‘qligi.

Stereotiplar odamlar yoki vaziyatlar haqidagi o‘zgartirilgan va barqaror fikrlardan iborat. Stereotiplar pedagogik jarayonda ikki xil usulda shakllanadi yoki ma’lumot ma’nosi yanglish bo‘ladi:

1. Gapirayotgan kishining stereotiplari.

2. Tinglovchining tafakkur stereotiplari. O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi yolg‘on tasavvurlar asoslanmagan darajadagi o‘zini yuqori baholash va o‘ziga nisbatan tanqidiylik darajasining tushganligi tufayli shakllandi.

Bu xususiyatlarni tashxis qilishda quyidagi, o‘smirlarga mo‘ljallangan test variantlari qo‘llanishi mumkin. P.B. Kettel (shaxsning individual xususiyatlari) Ch.D.Spilberg, Yu.L.Xanin (reaktiv va shaxsiy xavotirlik), T.Lizi (atroqdagilarga munosabat tiplari), Dj Rotter (nazotning internal-ekstrenal lokusi). K.Tomas (nizoli vaziyatlarda xulq-atvor tiplari) va boshqalar. Bu testlar zamonaviy psixologik va metodik adabiyotlarda mavjud. Biroq ularning qo‘llanilishi o‘smirning turli yosh guruxlarida moslashtirilishi va 200 aprobatsiyadan o‘tkazilishi kerak. Psixologik test va anketa so‘rovnomalaridan olingan natijalar, shuningdek ota-onalar va o‘smirlar bilan o‘tkazilgan suhbatlar va intervyular kelgusi korreksiya ishlarini tashkil etish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu muammoni hal etish uchun o‘z vaqtida psixoprofilaktik, reabilitasiya va psixokorreksion ishlar olib borish lozim. Salbiy oqibatlarni oldini olish maqsadida bir qancha tavsiyalar ishlab chiqdik. Ota-onalar bola tarbiyasida quyidagilarga e’tibor berishlari lozim deb hisoblaymiz. - bola xulq atvoridagi faqat salbiy jihatlarga e’tibor bermay, balki ijobiy taraflarini ham ko‘ra olish; - bola qiyinchilikka duch kelganida unga ruhan ko‘mak berish, qo‘llabquvvatlash, yutuqqa erishganida esa hech bo‘lmaganda og‘zaki rag‘batlantirish; - bolani ha deb tanqid qilavermaslik; - unga o‘z imkoniyatlarini erkin namoyish eta olishi uchun shart-sharoit yaratish; - o‘quv muassasalarida esa o‘qituvchilar quyidagi holatlarga e’tibor berishlari lozim; - o‘quvchilarning iste’dod va qobiliyatlarini rivojlantirish; - shaxsda o‘z kuchiga ishonch hissini tarbiyalash; - o‘quvchilarga topshiriq berishda ularning individual va yosh xususiyatlarini hisobga olish; - yaxshi o‘zlashtirmaydigan o‘quvchilarni tanqid qilmaslik, boshqa o‘quvchilar ko‘z o‘ngida urishmaslik; - o‘zlashtirishda qiynaladigan o‘quvchilar ko‘z o‘ngida urishmaslik; - o‘zlashtirishda qiynaladigan o‘quvchilar bilan alohida ishlab, qo‘shimcha mashg‘ulotlar olib borishsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Yuqorida sanab o‘tilgan tavsiyalardan o‘quvchilarda xulq-atvor og‘ishishlarining oldini olish maqsadida foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Возрастная психология: от молодости до старости: Учебное пособие для студентов и преподавателей учеб.завед /М.В Гамезо, В.С Герасимова, Г.Г Горелова, Л.И Орлова.М.,1999.-269с.
2. Гозиев Э.Г. Рухиева Х.О. «Методические рекомендации по психологии высшей школы для слушателей Ф.Н.К.» Тошкент Тош.Д.У. 1990 г.
3. Davletshin M.G. va boshqalar. «Yosh davrlar va pedagogika psixologiya». O‘quv metodik qo‘llanma TDPU. 2004y. 129 bet.
4. Ivanov R. Umumiy psixologiya 2006 y.
5. Karimova V. M. «Psixologiya» T.Sharq 2002 y.
6. Malikaxon Qodirova, МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING BILISH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
7. Malikaxon Qodirova, МАШҒУЛОТЛАР ВА УЛАРНИНГ БОЛА ИДРОКИНИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ АҲАМИЯТИ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari
8. Malikaxon Qodirova, O‘SMIRLAR PSIXOLOGIIYASI VA O‘SMIR XULQATVORINING O‘ZIGA HOSLIGI , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
9. Malikaxon Qodirova, AGRESSIYANING NAZARIY ASOSLARI , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
10. Malikaxon Qodirova, ВОСПРИЯТИЕ " Я " У ДЕТЕЙ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education